

El discurs regulatiu a l'Aula. El gènere i el discurs regulatiu a la classe de matemàtiques

Anna Escofet Roig*

0. Presentació

Aquest article pretén estudiar el discurs regulatiu a l'aula. Concretament, es vol observar si determinades característiques socials en el grup d'alumnes porten a l'ús diferenciat del discurs regulatiu del mestre.

El nostre interès en aquest tema ve determinat pels estudis que, des d'òptiques teòriques diferents, s'han fet sobre el llenguatge i el sexisme a l'aula. Els estudis fets en territori espanyol diferencien, generalment, dos nivells d'anàlisi, un primer nivell de comportaments no verbals i un altre de comportaments verbals. Mentre que el primer nivell té en compte la distribució de nens/es a l'aula, el tipus d'activitats que es porten a terme, els moviments dels alumnes, etc., el segon estudia el tipus i nombre de frases dirigides a nens/es, les preguntes, els comentaris, les amonestacions, els elogis... A partir de l'observació de la realitat, els estudis acaben proposant unes pautes per evitar l'ús del llenguatge i de les actituds sexistes a l'aula. Tot plegat és molt interessant, però ens sembla que pot ser estudiat amb més profunditat. Això ens ha portat a pensar en aquesta situació des d'una perspectiva diferent. Nosaltres volem estudiar aquest punt, però insistint només en una part del discurs pedagògic i des d'una perspectiva teòrica concreta.

---

* Anna Escofet és llicenciada en Pedagogia per la Universitat de Barcelona. Actualment és professora associada al Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona i està vinculada activament a la secció d'investigació de l'Institut de Ciències de l'Educació de la mateixa universitat. Investiga i publica en el camp de la sociologia de l'educació.

Adreça: Plaça de les Cols núm. 15 3r, 2a. Vilanova i la Geltrú 08800. Barcelona.
Telèfon: 814 38 49.

L'òptica de la qual partim i que emmarca teòricament aquesta investigació és la teoria creada per Basil Bernstein els anys seixanta, i desenvolupada fins a l'actualitat. Aquesta teoria s'inscriu en el camp de la sociologia de l'educació i fa una anàlisi del sistema educatiu com a eix fonamental de transmissió cultural.

Si ens centrem en el tema que titula aquests fulls, hem de començar per parlar dels dos tipus de discursos que aquesta teoria distingeix a l'escola, el discurs regulatiu i el discurs instruccional. Dit de manera poc elaborada, el discurs instruccional és aquell que engloba els continguts que es transmeten a l'escola, mentre que el discurs regulatiu fa referència a la transmissió d'un conjunt de normes, valors, actituds ... És un discurs que té molt a veure amb tot allò que no és explícit i evident, que es relaciona amb els conceptes de poder i control i que està íntimament relacionat amb els mecanismes de transmissió i reproducció cultural.

La nostra suposició és que el sexisme a l'educació és un component molt més intrínsec a la relació educativa del que podem pensar inicialment i que treballar per eliminar-lo significa qüestionar les mateixes bases de l'escola i contribuir a la reflexió sobre el trencament social necessari per a l'eliminació de les diferències sexuals (per no parlar de les diferències socials, culturals ...) no només a l'escola sinó també a la societat. I això és ben difícil ja que, des de la visió teòrica que ens emmarca, la societat està dividida en classes a causa de la divisió social del treball. Hem de remarcar que aquesta divisió en classes de què parlem no representa només una distinció entre una classe mitjana o burgesa i una classe baixa o obrera, sinó que la divisió és molt més subtil i representa entendre la societat com una divisió en categories socials dominants i categories socials dominades. La finesa d'aquesta descripció ens permet distingir un continu de categories laborals i també ens permet repensar altres situacions de manera molt clara, com veurem a l'exemple que us presentem a continuació, proposat pel mateix Bernstein¹:

Si pensem en una família, hi podem distingir diverses categories, entre les quals hi ha la categoria gènere (ex.: home-dona), la categoria funció (ex.: pare-fill), la categoria edat... i a més, hi podem distingir les relacions entre aquestes categories, com ara la relació d'edat (ex.: relació pares-fills), la relació de funcions (ex.: relació entre germans), i d'altres.

---

(1) BERNSTEIN, B.: *Poder, educación y conciencia. Sociología de la transmisión cultural*. Barcelona: El Roure, 1990, pàg. 31-33.

Aquest conjunt de categories pot ser entès com una divisió social del treball, que està definida per les relacions dins de cada categoria, determinades pel control, i per la relació entre categories, relació que alhora està determinada per les relacions de poder. Si les categories són especialitzades (ex: pare-mare-nen-nena-edat) són també molt diferents i portaran, en aquest exemple, a edats molt especialitzades. Com més especialitzades siguin les categories, més diferents seran entre elles.

A l'exemple apareixen dos conceptes bàsics: poder i control. Els principis de poder i control són traduïts en el procés de transmissió cultural en principis de comunicació que alhora es distribueixen desigualment entre les classes socials, posicionant i oposant aquests grups en el procés de la seva reproducció.

Poder i control es tradueixen en dos nous conceptes: classificació i emmarcament. Parlar de les relacions entre categories ens porta a parlar del terme classificació. Parlar de les relacions dins una categoria porta a parlar del terme emmarcament. La classificació fa referència a una jerarquització en categories i a les relacions entre aquestes. L'emmarcament es refereix als individus que estan posicionats en cada una de les categories i a les relacions entre ells. Ambdós conceptes poden estar fortament o dèbilment marcats. Així, si la classificació és forta hi ha un fort aïllament entre categories, i si l'emmarcament és fort hi ha un fort posicionament dins de cada categoria. De manera inversa passa quan classificació i emmarcament són dèbils.

La regulació que fan les classes socials de la distribució del poder i dels principis de control genera, distribueix, reproduïx i legitima els principis dominants i dominats que regulen les relacions en i entre els grups socials. Aquest procés ve determinat per la comunicació, però com que aquesta comunicació es dona en grups que estan posicionats per la divisió social del treball, no es produeix una relació comunicativa «pura», si és que pot existir, sinó que inclou una transmissió de principis que regulen la relació entre els grups socials i els situa i consciència en la divisió social, en les relacions que tindran en cada grup i entre els grups, i en les seves formes de consciència. A l'escola, també produeix el mateix tipus de relació comunicativa. Com més endavant veurem, la transmissió cultural que té lloc a l'escola situa els diferents agents educatius en categories socials dominants i categories socials dominades. Així, hi ha la categoria *mestre* i la categoria *alumne*, la categoria *director* i la categoria *bidell*, i dins de la categoria *alumne* també es produeix una estratificació. En el cas que ens ocupa, la categoria social dominant és la pertinença al gènere masculí i la categoria social dominada és la pertinença al gènere femení. La nostra suposició és que, pels motius

explicats, l'escola tracta de manera diferent els nens i les nenes, i ho veurem en una recerca feta per a observar aquest tema en relació al discurs regulatiu escolar.

Per aconseguir aquest propòsit ens basem en les teoritzacions de Bernstein i en estudis pràctics de col·laboradors i deixebles d'aquest sociòleg. Al llarg de l'explicació dels fonaments teòrics es veuran referències concretes a aquests autors. Concretament, són Mario Díaz, Ana Morais i les seves col·legues portugueses i Emilia Ribeiro Pedro. A més, hi ha referències a d'altres autors que han treballat seguint la teoria bernsteiniana.

Concretant ja una mica més en la definició del discurs regulatiu, i utilitzant paraules de Díaz (tesi doctoral, 1983), el discurs regulatiu específic regula les pràctiques a través de les quals es legitima i manté una determinada distribució de poder entre categories i un ordre dominant regulatiu en el context de reproducció del discurs educatiu.

Per poder entendre aquesta definició en tota la seva amplitud, començarem per explicar a les planes següents cada un dels conceptes bàsics que hi apareixen i el context teòric general en el qual s'inscriu la mateixa. Aquesta serà una explicació breu, l'objectiu de la qual és centrar els termes fonamentals de la teoria bernsteiniana del discurs pedagògic.

Un cop feta aquesta introducció a la teoria, ens centrarem en la descripció de la investigació realitzada, per explicar-ne les hipòtesis, la metodologia i els resultats.

1. Marc teòric

Aquest apartat inclou els conceptes bàsics que són necessaris per poder dibuixar de manera clara el sistema educatiu i per poder explicar com esdevé mecanisme principal de transmissió cultural. Per començar, ja no parlarem més de sistema educatiu sinó que utilitzarem el concepte de dispositiu pedagògic.

1. El dispositiu pedagògic

El dispositiu pedagògic és la condició necessària per a la producció, reproducció i transformació de la cultura, i proporciona la gramàtica intrínseca del discurs pedagògic a través de tres tipus de regles. Aquestes regles estan relacionades jeràrquicament i són les següents:

- Regles de distribució. Regulen la relació fonamental entre el poder, els grups socials, les formes de consciència i pràctica, i les seves produccions i reproduccions.
- Regles de recontextualització. Regulen la constitució del discurs pedagògic específic.
- Regles d'avaluació. Estan constituïdes per la pràctica pedagògica específica.

Tot i que ara no aprofundirem en detall aquestes regles i la seva important funció en la constitució del discurs pedagògic, cal no oblidar el paper que juguen i tenir-les en compte per fer determinades anàlisis teòriques, i observar com el coneixement esdevé contingut, tant instructiu com regulatiu, a ensenyar a l'escola.

2. El discurs pedagògic

Avançant un pas més en un esquema imaginari que ens porta de la teoria a la pràctica, hem de parlar del discurs pedagògic. Ja hem dit que hi ha una primera instància teòrica, el dispositiu pedagògic, que legitima el procés de transmissió cultural. El pas següent en aquest esquema és la traducció del dispositiu en el discurs.

²El discurs pedagògic és una modalitat de comunicació especialitzada mitjançant la qual s'efectua la transmissió/adquisició de coneixements. Dit d'una altra manera, el discurs pedagògic és el dispositiu dominant per a la regulació de la reproducció cultural i educativa (Díaz, 1983).

Seguint la teorització, el discurs pedagògic no pot ser identificat amb cap discurs específic, sinó que és la base per a la generació de textos i pràctiques educatives recontextualitzades. Com a base per aquesta generació, el discurs pedagògic té ordres constitutius: el discurs instruccional i el discurs regulatiu. El primer regula la transmissió de competències i habilitats especialitzades i el segon

---

(2) BERNSTEIN, B.: *La construcción social del discurso pedagógico*. Ed. Mario Díaz. Bogotá: El Griot, 1990.

regula la forma com es construeix un ordre, relació i identitat social. Ambdós tipus es tractaran amb més profunditat posteriorment.

3. La pràctica pedagògica

Abans d'entrar a parlar dels dos tipus de discursos ja esmentats, ens sembla que hem de fer una referència a la pràctica pedagògica ja que és la forma de realització del discurs pedagògic i el medi de la seva reproducció.

Com veiem, hem avançat un pas més en el dibuix de l'esquema imaginari. Del dispositiu pedagògic al discurs i d'aquest a la seva realització tangible, la pràctica pedagògica.

Aquesta pràctica també conté de manera constitutiva els dos tipus de components esmentats en el discurs. Els components instruccional i regulatiu del discurs pedagògic són les categories determinants de la pràctica pedagògica.

«Con este término (práctica pedagógica), generalmente, nos referimos a los procedimientos, estrategias y prácticas que regulan la interacción, la comunicación, el ejercicio del pensamiento, del habla, de la visión, de las posiciones, oposiciones y disposiciones de los sujetos en la escuela.»³

A més dels components regulatiu i instruccional, hi ha unes regles que determinen les pràctiques pedagògiques. Aquestes són les regles de relació social i les regles discursives.

Les regles de relació social regulen la ubicació de l'alumne en un ordre legítim i específic amb respecte a normes legítimes o patrons de conducta, de caràcter o de relació social. Les regles discursives regulen el procés del discurs pedagògic a l'escola, és a dir, regulen la selecció, seqüenciació, ritme i criteris de l'accés del coneixement escolar. Ambdós tipus els podem trobar de manera clara als dos tipus de pràctiques descrites.

4. El discurs i la pràctica instruccional

Com ja hem dit, el discurs instruccional regula la transmissió de competències i habilitats especialitzades. Dit d'una altra manera, el

---

(3) DIAZ, M.: «De la práctica pedagógica al texto pedagógico». A: *Revista Pedagogía y saberes*. Núm. 1, pàg. 15. Bogotá.

discurs instruccional és una categoria de la pràctica pedagògica que controla la transmissió, l'adquisició i l'avaluació del coneixement específic (fets, procediments, pràctiques i judicis) bàsic per a l'adquisició de competències especialitzades (Díaz, 1983).

Les pràctiques instruccionals pressuposen l'existència de categories especialitzades de transmissors i adquirentors, amb relacions específiques entre els mateixos, determinades, com ja hem dit, per les regles jeràrquiques (o de relació social) i les regles discursives.

Segons les variacions d'aquestes regles i de les relacions entre transmissors i adquirentors, es produeixen diferents tipus de pràctica instruccional.

Tot i que ara no s'explicaran, les esmentem; són les pràctiques instruccionals directes (o pedagogia visible) i les pràctiques instruccionals indirectes (o pedagogia invisible). En la pedagogia visible, el tret principal és que l'educador centralitza a les seves mans el procés educatiu, i els alumnes han de seguir les directrius que els vénen marcades, mentre que en les pedagogies invisibles el procés educatiu segueix per un camí d'acords mutus entre educador i educands.

5. El discurs regulatiu

Aquest regula la forma com es construeix un ordre, relació i identitat social de les categories i pràctiques en el context de reproducció.

Com diu Díaz (1983), el discurs regulatiu a l'escola subratlla la producció d'una subjectivitat específica a través de la producció i la reproducció de normes i valors, que un cop adquirits, s'espera que esdevinguin els principis generatius de les relacions i pràctiques socials legítimes. Això comporta l'organització del coneixement i la producció d'actituds entre d'altres factors importants.

Respecte a les pràctiques regulatives, aquestes tenen la seva funció socialitzadora en valors, normes, pràctiques i motivacions inherents a l'organització del temps, espai i discurs de l'escola. Espai i temps són dos conceptes claus en les pràctiques regulatives i les seves tipologies

Quant al concepte d'espai, el primer a dir és que el discurs regulatiu s'ha de situar en un lloc de reproducció (l'escola, tradicionalment, i en aquest estudi també), aquest lloc constitueix la dimensió espacial de la qual ara volem parlar. En aquesta dimensió es donen i un seguit

de relacions espacials, desglossables en les relacions entre l'escola i altres contextos, i les relacions dins de l'escola. Quant a les relacions entre l'escola i altres contextos, la primordial és la relació amb la família, que pot estar més o menys emmarcada. Així, per exemple, en aquest apartat hi ha l'existència d'APA, la invitació o no d'especialistes a fer xerrades, les activitats extraescolars i la seva tipologia ...

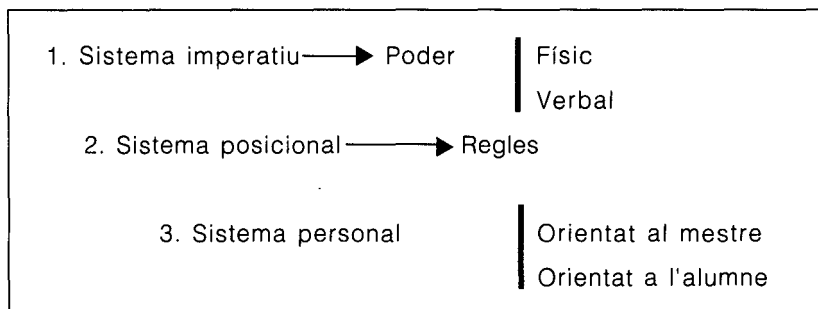
Quant a les relacions dins de l'escola, la regulació de l'espai crea diferents localitzacions en què els agents educatius estan distribuïts. En general, la distribució forta de l'espai està basada en característiques fixes i especialitzades. (edat, gènere, discurs...), això porta a relacions horitzontals fortes on el poder està investit en relacions verticals.

Quant al concepte de temps, la dimensió temporal del discurs regulatiu també diferencia les relacions transmissions/adquisidors.

Encara podem caracteritzar una mica més els conceptes de discurs instruccional i regulatiu a partir d'un estudi sobre els mateixos que va fer Ribeiro Pedro a la seva tesi doctoral. Basant-se en la teoria de Bernstein i en conceptualitzacions de Lundgren, Ribeiro arriba a desglossar els components del discurs regulatiu i del discurs instruccional i observa com l'ús que es fa de l'un i de l'altre varia segons l'assignatura, la classe social predominant a l'aula i el grau d'ensenyament (primari i secundari).

A tall d'exemple, adjuntem els punts que aquesta autora descriu com a claus en la interpretació del discurs regulatiu⁴.

Gràfic 1

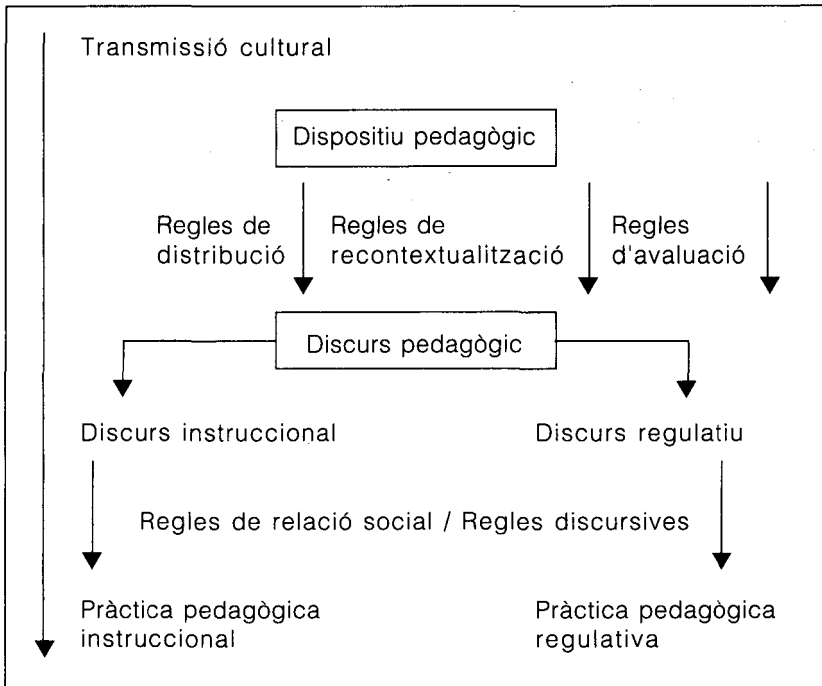
(4) RIBEIRO PEDRO, E.: *Social stratification and classroom discourse*. Estocolm: Liber Laromedel Lund, 1981, pàg. 220.

Com s'observa, Ribeiro distingeix tres nivells d'anàlisi, que corresponen a tres tipus diferents d'interaccions a l'aula. La diferència que hi ha entre elles és que la relació entre els rols varia en la importància que es dona a les relacions jeràrquiques d'adquisició d'aquests. Així, en el control personal cada membre crea el seu propi lloc i les relacions comunicatives són obertes; mentre que en el control posicional els rols són assignats segons l'estatus i les relacions comunicatives també estan d'acord amb aquest, de manera que el sistema de posicions constitueix un medi de reproducció d'aquestes i de l'estabilitat compartida pel grup (Bernstein, 1977).

Fins aquí, l'exposició del dispositiu pedagògic. A l'esquema en recordem els trets constitutius bàsics.

Gràfic 2

Recordem que, com ja hem dit, en el procés de transmissió cultural els principis de poder i control són traduïts en principis de comunicació que es distribueixen desigualment entre les classes socials, posicionant i oposant els grups socials en el procés de la seva

reproducció. Per tant, aquí radica l'explicació de la desigualtat dels grups socials. En el nostre cas, la desigualtat de gèneres.

Aquests són els fonaments teòrics generals en què es basa la investigació, a continuació expliquem la metodologia i les hipòtesis.

2. La investigació

Com ja hem explicat, una de les dimensions del discurs pedagògic és la regulativa. El nostre centre d'interès ha estat l'estudi d'aquesta dimensió, centrant-nos en una aula de 3r d'EGB i en una assignatura concreta, la classe de matemàtiques. Per portar a terme l'estudi, hem estat a 6 hores de classe, observant i anotant allò que passava i enregistrant els diàlegs que hi havia. Cal concretar, que per a la nostra investigació només ens interessaven aquelles situacions de diàleg que eren iniciades per la mestra i dirigides a tota l'aula, una part de la mateixa, un alumne o un grup d'alumnes però exposades a nivell general. Tot i estar recollides les altres situacions, no han estat tingudes en compte.

Un cop transcrites les cintes, hem codificat les conductes verbals observades d'acord amb dues característiques. La primera és el tipus de conducta lingüística usada i la segona fa referència a qui va destinada la conducta (nen, nena o grup). Quant a la primera part, ha estat codificada de la manera següent (veure gràfic 3).

Concretant una mica més, el sistema imperatiu es distingeix perquè fa visible les relacions de poder en què es basen les relacions jeràrquiques entre el transmissor (mestre) i l'adquisidor (alumne). El sistema posicional fa referència a la regulació de la conducta de l'adquisidor d'acord amb unes regles específiques que regulen l'estatus, contextos específics i invariàncies culturals determinades i legitimades per un grup social. I per acabar, el sistema personal determina relacions basades en l'individu i no en l'estatus, de manera que els atributs rellevants de l'adquisidor són subjectivats.

A partir d'aquesta codificació, ja podem passar al detall de les hipòtesis i a l'estudi dels resultats.

Gràfic 3

1. Sistema imperatiu → Poder	Físic	ex: bufetada	
	Verbal	manaments ex.: calla! amenaces ex.: si no calles, surts fora de la classe	
2. Sistema posicional	Regles bàsiques	negociació	general especifica a l'estatus edat sexe relació d'edat ex.: estem d'acord en què els nens no poden dir paraulotes?
		explicació	ex.: si estem d'acord en què els nens no poden dir paraulotes, a partir d'ara no en direm.
	Avisos	generals	ex.: no està bé dir paraulotes.
		específics a l'estatus	edat sexe relació d'edat ex.: els nens no poden dir paraulotes.
3. Sistema personal	Orientat al mestre	classe	ordre atenció ex.: estic molt cansat a causa del soroll que feu i no podrem continuar treballant...
		subgrup	ordre atenció ex.: estic molt cansat a causa del soroll que feu i no podrem continuar treballant...

<p>3. Sistema personal (cont.)</p>		<p>alumne</p> <p>ex.: estic molt cansat ja que en Joan no calla i no podem continuar treballant...</p>	<p>ordre atenció</p>
	<p>Orientat a l'alumne</p>	<p>interpersonal</p> <p>ex.: si no pareu de parlar, no podreu pensar les respostes.</p>	<p>classe</p> <p>alumne</p> <p>ex.: si no pares de parlar, l'Anna no pot pensar tranquil·lament</p>
		<p>intrapersonal</p> <p>ex.: aquesta és una pregunta molt difícil, però em sembla que la Marta és capaç de contestar-nos-la.</p>	<p>cognitiu afectiu activitat</p>

Hipòtesis

La nostra hipòtesi és que el discurs regulatiu es diferencia segons el gènere dels alumnes, tant a nivell quantitatiu com qualitatiu. Com a categoria social dominant, el gènere masculí rebrà les realitzacions del discurs regulatiu de manera diferent que el gènere femení, amb més quantitat; i a nivell qualitatiu en rebrà més basades en estratègies de control personal.

Això s'ha d'explicar més. Si acceptem que, a causa de la divisió social del treball, el gènere esdevé una categoria social, i també acceptem que l'escola és l'eix de transmissió cultural, podem explicar el perquè del tractament diferenciat dels alumnes segons aquesta categoria.

Seguint en la mateixa línia, el tractament diferenciat dels alumnes d'acord amb la categoria social gènere es pot trobar a qualsevol dimensió escolar, i el discurs regulatiu n'és una part ben interessant i important per analitzar. Podem suposar que els nens rebran més atenció que les nenes. És a dir, en la relació grup-mestre, els nens rebran més vegades que les nenes un enunciat lingüístic procedent del

mestre. Aprofundint una mica més, suposem que aquests enunciats podran ser classificats dins del sistema personal en el cas dels nens més vegades que en el cas de les nenes, la qual cosa continuarà demostrant com les nenes estaran posicionades més fortament en la seva categoria social que els nens.

La mostra

Com ja hem dit, les nostres dades es basen en sis hores de classe de matemàtiques d'una aula de 3r d'EGB d'una escola pública. Aquesta escola té una pedagogia de tipus invisible i a l'aula hi ha 33 alumnes, dels quals 20 són nens i 13 són nenes, tots ells de parla catalana i de classe mitjana. És important assenyalar aquesta homogeneïtat entre els alumnes, ja que així les diferències que hi puguin haver a nivell de discurs regulatiu, seran més fàcils d'analitzar segons el condicionant social explicat.

Resultats

Per analitzar les dades obtingudes, hem aplicat la graella explicada abans, que categoritza els enunciats lingüístics emesos per la mestra en un doble sentit: en relació al tipus de control i al destinatari de l'enunciat. Recordem que d'acord amb el primer tret, podem tenir:

- Sistema de control imperatiu, que fa visible les relacions de poder en què es basen les relacions jeràrquiques entre el transmissor (mestre) i l'adquisidor (alumne).
- Sistema posicional, que fa referència a la regulació de la conducta de l'adquisidor segons unes regles específiques que regulen l'estatus, contextos específics i invariàncies culturals determinades i legitimades per un grup social.
- Sistema personal, que determina relacions basades en l'individu i no en l'estatus, de manera que els atributs rellevants de l'adquisidor són subjectivats.

Segons el destinatari, podem distingir el nen, la nena o el grup. Recordem també que només tenim en compte aquells enunciats lingüístics de la mestra que es produeixen en situació grupal. Un darrer punt a distingir és que hem tractat de manera diferenciada dos tipus d'enunciats lingüístics més, l'un engloba els enunciats lingüístics amb què la mestra va explicant allò que s'ha de fer durant l'estona de classe i l'altre engloba les intervencions que fan els alumnes a nivell grupal de manera espontània. Ambdós els hem tractat de ma-

nera diferenciada ja que considerem que són interessants de tenir en compte com a tals. A més, en el primer cas, el destaquem com a diferent i no englobable en cap tipus de sistema de control ja que la mestra utilitza molts cops aquest tipus de relació amb el conjunt d'alumnes; si ho haguéssim d'unir amb alguna categoria, ho posaríem amb el control de tipus personal, però en sentit estricte no considerem que s'hagi d'unir.

Passem ja a l'anàlisi de cada sessió. Comparant els resultats de cada sessió, amb proves de χ^2 podem fer els comentaris següents:

- Quant als enunciats lingüístics dirigits als nens i a les nenes, en analitzar cada sessió per separat podem observar que presenten diferències significatives a la segona i a la quarta sessió ($p=0,0274$ i $p=0,003$ respectivament). És a dir, en les dues sessions esmentades, hi ha més enunciats lingüístics dirigits als nens que a les nenes.

A més, el temps d'intervenció global en considerar totes les sessions també presenta diferències significatives ($p=0,0091$), havent-hi en conjunt més enunciats lingüístics dirigits als nens que a les nenes.

- Quant al tipus de sistema de control i a les diferències observades, hem de fer primer un comentari general.

Podem observar que gairebé no s'ha usat el control posicional, de fet, només en dues sessions podem categoritzar els enunciats en aquest sistema, i a més, amb baixa freqüència. Això pot ser interpretat des de l'òptica del tipus de pedagogia que practica l'escola, ja que, en ser una escola amb pedagogia de tipus invisible, la relació mestra-alumnes és molt més negociada i, per tant, les estratègies de control de tipus personal predominen.

Un segon comentari de caire global és l'oscil·lació que podem observar en les freqüències d'un o altre tipus de sistema de control. Així, per exemple, la sessió quarta presenta un nivell alt de control imperatiu. Això s'ha d'explicar segons el tipus de tasca que es porta a terme aquell dia; per la mateixa dinàmica grupal, si l'activitat és més lliure, la mestra crida molt més a l'ordre que en activitats més dirigides.

Explicat això, passem ara a l'anàlisi de cada sistema de control. Cal assenyalar que les estratègies de control de tipus personal no presenten en absolut diferències significatives; i que en les estratègies de control de tipus imperatiu no hi ha una tendència clara.

Quant al sistema de control posicional, ja hem dit que només dues sessions presentaven estratègies de control d'aquest tipus. En observar-les, podem veure que en una d'elles hi ha diferències

significatives ($p=0.0302$), en el sentit que les estratègies de control s'han dedicat més a les nenes que als nens.

- Un darrer punt a analitzar és el que fa referència als enunciats que els alumnes han dirigit de manera espontània a la mestra en moments d'interès grupal. Val a dir que això només ha passat a les dues primeres sessions, i que les produccions dels alumnes han estat del tipus d'afirmacions relacionades amb allò que la mestra estava explicant. En analitzar les sessions, veiem que en les dues hi ha diferències significatives ($p=0,0018$ i $p=0,001$) pel que fa al temps total usat en cada sessió, però, a més, les diferències es mantenen tant per al temps mitjà per intervenció com per al temps global corresponent a les dues sessions.

En general, i observant els resultats, podem dir que la nostra hipòtesi tendeix a confirmar-se. És a dir, el discurs regulatiu es diferencia segons el gènere dels alumnes, tant a nivell quantitatiu com qualitatiu. A l'apartat següent entrarem més en el detall d'aquesta tendència.

3. Conclusions

El nostre objectiu ha estat l'estudi del discurs regulatiu i de les diferències que presenta en la seva realització d'acord amb una categoria social bàsica, el gènere dels alumnes. Per fer-ho, ens hem centrat en una aula de 3r d'EGB i en una assignatura concreta, la classe de matemàtiques.

La nostra hipòtesi ha estat que el discurs regulatiu es diferencia segons el gènere dels alumnes, tant a nivell quantitatiu com qualitatiu.

En analitzar els resultats, hem vist certes tendències que apuntaven en aquest sentit:

- Quant als enunciats lingüístics dirigits als nens i a les nenes, en analitzar cada sessió per separat podíem observar que es presentaven diferències significatives en dues sessions, en què hi havia més enunciats lingüístics dirigits als nens que a les nenes. Això es mantenia en considerar la globalitat del temps dedicat a cada tipus d'enunciats.

- Quant al tipus de sistema de control, en el sistema de control posicional, una de les sessions presentava diferències significatives, en el sentit que les estratègies de control s'han dedicat més a les nenes que als nens.

Repasant els resultats, podem concloure dient que tot i que no totes les sessions presenten diferències significatives respecte a cada un dels punts estudiats, hi ha certs punts que no es poden obviar. El predomini d'enunciats lingüístics dirigits als nens i la posicionalitat de les nenes per sobre del nens, són elements que apunten en la direcció de la nostra hipòtesi.

El fet que la hipòtesi no s'hagi pogut acceptar en tots i cada un dels punts estudiats es deu, al nostre parer, a dues qüestions metodològiques. La primera d'elles és el baix nombre de sessions estudiades. La segona fa referència al tipus d'escola escollida per a la investigació, una escola amb pedagogia de tipus invisible. Possiblement la variació d'aquest segon factor i l'estudi d'escoles amb pedagogies més visibles on les diferències socials són més marcades, ens permetria aprofundir en la comprovació de la hipòtesi. Tot i això, ens sembla important remarcar que, fins i tot en una escola pedagògicament visible, hàgim trobat certes diferències causades pel gènere dels alumnes.

Tot plegat ens permet retornar a la idea original que guiava aquesta recerca. Emmarcar-nos en la teoria sociològica bernsteiniana ens permet estudiar i repensar l'escola, i la relació educativa, des d'una perspectiva que dóna molta importància a les estructures que conformen qualsevol sistema. El sistema escolar està estructurat molt fortament, de manera que qualsevol relació que s'hi dóna està determinada per les estructures. Un dels punts crucials a l'escola, determinat per tant pels mecanismes de poder i de control que s'hi exerceixen, és el llenguatge. Sense relació comunicativa no hi ha educació i ja que el llenguatge és la base de la comunicació, també és la base de la relació educativa. L'estudi del llenguatge, de les seves formes i també de les seves estructures, es fa necessari per poder pensar la relació educativa.

La importància de tenir en compte el factor sociològic (des de l'òptica bernsteiniana) en la interacció mestre-alumne ens porta a considerar que la desigualtat entre categories socials (clàssicament només considerem la classe social, però hi ha dues categories socials més de vital importància: el gènere i la llengua materna) es pot treballar a l'aula. Aquesta consideració implica una reorganització de la relació educativa, reorganització que s'ha de fer en profunditat, ja que l'escola no fa més que reproduir les desigualtats que es donen a la societat. Repensar els conceptes d'espai i de temps, fer visibles les jerarquies de poder i de control que s'exerceixen a l'escola de manera implícita, reorganitzar el discurs de l'aula... són alguns dels punts a què una perspectiva sociològica ens fa sensibles.

L'ús de pedagogies de tipus més invisibles, en terminologia bernsteiniana, o de tipus més actives, en terminologia més clàssica, pot permetre una millor adaptació dels alumnes a la nova realitat escolar. A més, cal repensar la mateixa relació educativa (jerarquies, espais, temps...) i buscar models que permetin relacions menys marcades en categories socials —reproducció, al cap i a la fi, de la mateixa realitat— i més obertes a la interacció.

Elaborar propostes per millorar la interacció educativa a l'aula des del punt de vista sociològic, ens permet aprofundir en el treball per a l'educació no sexista, ja que comprendre la realitat escolar com la reproducció dels esquemes socials ens permet introduir canvis en la concepció de l'escola i dels eixos que la fonamenten. El treball a fer es basa en una anàlisi en profunditat del llenguatge (el que es transmet i el que s'adquireix), que és fonamental, i també passa per una reflexió sobre les divisions socials que es viuen a l'escola, per una reconceptualització dels conceptes d'espai i de temps, i dels usos del poder i control.

Ser conscients del silenci que s'imposa a les alumnes; fer visible el joc de rols escolars; repensar els horaris, les assignatures, el discurs a l'aula, les relacions amb els altres educadors,... el clima escolar, en definitiva. Això està en la mà de tots, només es necessita començar.

4. Bibliografia

- ADLAM, D.: *Code in context*. Londres. Routledge and Kegan, 1977.
- ATKINSON, P.: *Language, structure and reproduction*. Londres. Methuen, 1985.
- BERNSTEIN, B.: *Class, codes and control*. Vol. 1,2,3 i 4. Londres. Routledge and Kegan, 1975-1991.
- Poder, educación y conciencia*. Barcelona. El Roure, 1990.
- BERNSTEIN, B.; DÍAZ, M.: «Hacia una teoría del discurso pedagógico». A: *Revista Colombiana de Educación*, núm.15, 1985, pàg. 107-154.
- BRANDIS, W.; BERNSTEIN, B.: *Selection and control. Teacher's rating of children in the infant school*. Londres. Routledge and Kegan, 1974.
- COX, C.: *Basil Bernstein. Poder, educación y conciencia. Sociología de la transmisión cultural*. Santiago. CIDE, 1988.

- DÍAZ, M. (ED.): *Basil Bernstein. La construcción social del discurso pedagógico*. Bogotá. El Griot, 1990.
- «De la práctica pedagógica al texto pedagógico». A: *Revista Pedagogía y Saberes*, núm.1, 1991, pàg. 14-27.
- «Sobre el discurso instruccional». A: *Revista Colombiana de Educación*, núm.17, 1r semestre de 1986, pàg. 141-161.
- A model of pedagogic discourse with special application to the Colombian Primary Level of Education*. Londres, 1983. (Tesi doctoral no publicada).
- DOMINGOS, A.M.: *A teoria de Bernstein*. Lisboa. Fundação Calouste Gulbenkian, 1986.
- RIBEIRA PEDRO, E.: *Social stratification and classroom discourse*. Estocolm. LiberLäromedel Lund, 1981.

Abstracts

Este documento pretende estudiar el discurso regulativo en el aula. Concretamente, se quiere observar si determinadas características sociales en el grupo de alumnos determinan el uso diferenciado del discurso regulativo por parte del maestro. La óptica desde la que partimos y que enmarca teóricamente esta investigación es la teoría creada por Basil Bernstein durante los años 60, y desarrollada hasta la actualidad. Nuestra suposición es que el sexismo en la educación es un componente mucho más intrínseco a la relación educativa de lo que podemos pensar inicialmente, y que trabajar para eliminarlo significa cuestionar las mismas bases de la escuela y contribuir a la reflexión sobre el cambio social necesario para la eliminación de las diferencias sexuales (por no hablar de las diferencias sociales, culturales,...) no solamente en la escuela sino también en la sociedad.

Palabra clave: Discurso regulativo. -Sexismo- Didáctica de las matemáticas.

Le but de cet ouvrage, qui étudie le discours régulateur dans la classe, est de déterminer si les caractéristiques sociales des élèves conditionnent le discours des professeurs.

La ligne de recherche suit les travaux du Dr Basil Bernstein et du Sociological Research Unit de l'Université de Londres.

Nous sommes partis de l'hypothèse que dans l'éducation le sexisme constitue une part très importante de la relation pédagogique et qu'il ne pourra être éliminé qu'en remettant en cause les fondements de l'école.

Mots clés: Discours régulateur. -Sexisme- Didactique des mathématiques

This report presents a study of regulative discourse in the classroom, attempting to see whether some of the social characteristics of the student group determine the differential use of regulative discourse on the part of the teacher.

The research line is based on the work of Dr. Basil Bernstein and the Sociological Research Unit at the Institute of Education of the University of London.

We argue that sexism in education is a very important factor in pedagogical relations and that working to eliminate it means questioning the entire basis of education.

Key words: Regulative discourse. -Sexism-